

L'estrany

Carles Montpart Tura

El passat 4 de gener va fer seixanta-tres anys de la mort en accident automobilístic d'Albert Camus, un dels filòsofs i escriptors francesos més valorats de la segona meitat del segle XX. La reedició que actualment s'està duent a terme de la traducció catalana d'algunes de les seves obres —esdevingudes ja autèntics clàssics— ens dona peu a fer aquest mes un breu repàs de la seva vida i obra.

A

Una àvia menorquina

Albert Camus (Mondovi, 1913-Villeblevin, 1960) va néixer a Algèria en una família de colons francesos (*pieds-noirs*) establerts al departament de Constantina. La seva mare, Catalina Elena Sintès, va néixer a Birkadem (Algèria) però la seva família era originària de Sant Lluís, a Menorca. El seu pare, Lucien Camus, treballava en una finca vitivinícola a prop de Mondovi —actualment Dréan— per a un comerciant de vins d'Alger, i era d'origen alsacià, com molts altres *pieds-noirs* que havien fugit després de l'annexió d'Alsàcia per Alemanya al final de la guerra francoprussiana. Mobilitzat durant la Primera Guerra Mundial, va ser ferit en combat durant la batalla del Marne i va morir a l'hospital de Saint-Brieuc el 17 d'octubre de 1914, fet que va propiciar el trasllat de la família a casa de l'àvia materna a Alger. Camus, doncs, va quedar orfe de pare abans de fer l'any. Del seu progenitor, només en va conservar una fotografia i una anècdota significativa: la seva assenyalada repugnància davant l'espectacle d'una execució capital. De l'àvia, Catalina Cardona, probablement li va quedar un cert coneixement passiu del català de Menorca i un interès per la cultura catalana i la seva difícil situació sota el règim franquista.

La infantesa d'Albert Camus va transcórrer en un dels barris més pobres d'Alger, i en absència absoluta de llibres i revistes. Gràcies a una beca que rebien els fills de les víctimes de la guerra, va poder començar a estudiar i a tenir els primers contactes amb els llibres. A Alger Albert Camus va cursar els estudis primaris i va ser encoratjat pels seus professors, especialment per Louis Germain, a qui l'autor va guardar una gran gratitud —fins al punt

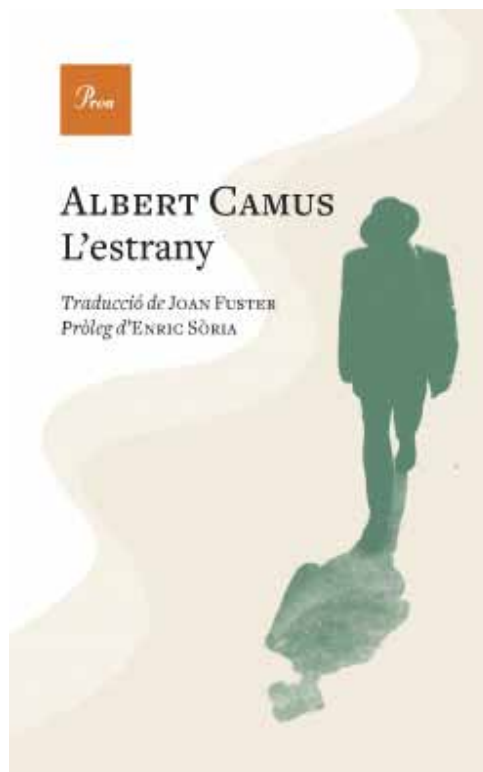
Albert Camus

de dedicar-li el seu discurs del Premi Nobel—, i Jean Grenier, a l'institut, que el va iniciar en la lectura dels filòsofs. En aquesta època Camus es va interessar per les activitats esportives, especialment pel futbol, la natació i la boxa. Va ser porter de l'equip juvenil de la Racing Universitaire d'Alger des de 1928 a 1930. En aquest darrer any, però, va començar a patir uns atacs de tuberculosi que van aturar la seva vida esportiva, i per un temps, també els seus estudis.

Posteriorment Camus va estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat d'Alger i es va graduar amb una tesi sobre la relació entre el pensament clàssic grec i el cristianisme a partir dels escrits de Plotí i de sant Agustí. Va ser rebutjat com a professor a causa de la seva avançada tuberculosi, per la qual cosa es va començar a dedicar al periodisme com a corresponsal de l'*Alger Républicain*, l'òrgan portaveu del Front Popular. El 1939 es va presentar a l'exèrcit com a voluntari, però no el van acceptar per la seva delicada salut.

Primers escrits

Albert Camus va començar a escriure mot aviat, i els seus primers textos van ser publicats a la revista *Sud* l'any 1932. Dos anys abans de l'esclat de la Segona Guerra Mundial, Camus, com hem dit, va encetar la seva carrera de periodista a l'*Alger Républicain*, on va publicar diferents articles que analitzaven la situació social dels musulmans

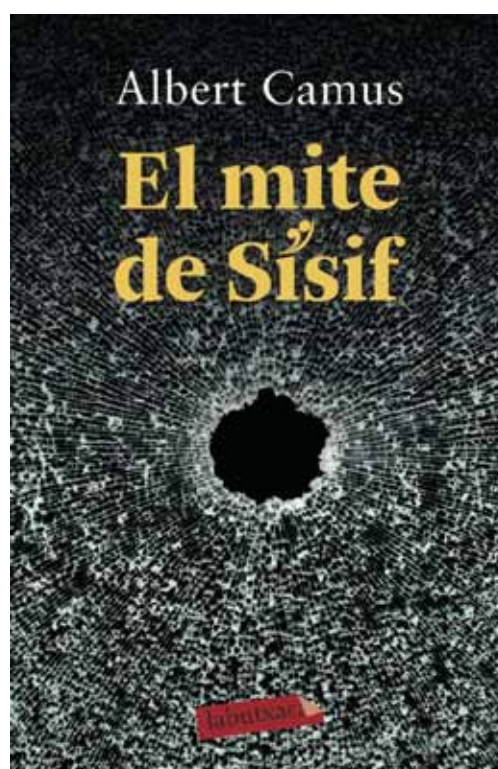

a la regió de la Cabília. Aquests textos, editats posteriorment a *Actuelles III* (1958), van cridar l'atenció respecte a moltes de les injustícies que posteriorment van desencadenar la Guerra d'Algèria de 1954. Camus es va relacionar amb diversos corrents humanitaris, més que no pas políticoideològics, i tot i que sostenia la importància del paper de França a Algèria, no n'ignorava les injustícies colonials.

El 1934, l'autor es casa amb Simone Hié, però el matrimoni acaba ràpidament per infidelitats mútues. L'any 1935, el mateix any que ingressa al Partit Comunista Algerià, va començar a escriure *El revés i el dret*, el qual va ser editat dos anys més tard. En aquesta primera publicació, l'autor descriu la situació de la seva vida en els anys d'infantesa, i retrata figures importants per a ell com són la seva mare, el seu oncle i la seva àvia.

A Alger funda el Teatre del Treball, que el 1937 es converteix en el Teatre de l'Equip, una agrupació que buscava portar obres de qualitat a les classes treballadores. En aquests anys, Camus és expulsat del Partit Comunista per manifestar la seva discrepància amb el Pacte germanosoviètic i pel seu suport a l'autonomia del PC d'Algèria respecte del Partit Comunista Francès.

La seva investigació *La misèria de la Cabília* té un ressonant impacte que fa que l'any 1940 el

Govern General d'Algèria prohibeixi la publicació de *Le Soir républicain*, diari hereu de l'*Alger Républicain*, que també havia estat tancat, i maniobri perquè Camus no pugui trobar feina. Arran d'aquest fet, Camus va emigrar a París i va treballar com a secretari de redacció en el diari *Paris-Soir*. Aquest mateix any es va casar amb Francine Faure, pianista i matemàtica, amb qui va tenir els bessons Catherine i Jean. Al cap de poc temps, Camus va mantenir un amor públic amb l'actriu espanyola María Casares que va durar setze anys. Malgrat aquesta i altres aventures extramatrimonials, Camus no va deixar de compartir la vida amb Francine, la seva segona esposa.

El 1942 Albert Camus va publicar la seva primera novel·la, *L'estrany*. Aquest mateix any va publicar *El mite de Sísif*, on desenvolupa àmpliament les seves idees sobre l'absurd. El 1943 va treballar com a lector de textos per a Gallimard, una de les editorials més importants de París, i va passar a dirigir la publicació de resistència *Combat* quan Pascal Pia va ser cridat a ocupar altres funcions en el moviment contra els alemanys. A la postguerra Camus va continuar editant aquesta publicació, la qual va mantenir una postura independent d'esquerra, basada en els ideals de justícia i veritat. Els anys 1944 i 1945, respectivament, va escriure les obres teatrals *El malentès* i *Calígula*, ambdues considerades com a peces fonamentals del teatre de l'absurd, i el 1947 va publicar

la seva segona novel·la, *La pesta*.

L'any 1948 l'anarquista André Prudhommeaux el va introduir al moviment llibertari, en una reunió del Cercle d'Estudiants Anarquistes, com a simpatitzant que ja estava familiaritzat amb el pensament anarquista. Camus va escriure a partir de llavors per a publicacions del moviment: va ser articulista de *Le Libertaire* (precursor immediat de *Le Monde libertaire*), *La révolution prolétarienne* i *Solidaridad Obrera* (de la CNT). El 1949 Camus va fer diversos viatges a Amèrica del Sud (Brasil, Argentina i Xile). L'any 1951 l'autor va publicar el seu famós assaig *L'home rebel*, on desenvolupa la idea de la rebel·lió moral i metafísica, teoria que va suposar un trencament amb l'existencialisme i el marxisme. Aquesta obra va provocar la furibunda reacció de crítics marxistes i altres teòrics propers al marxisme, com Jean-Paul Sartre.

El 1956, a Alger, Camus va llançar la seva "Crida a la treva civil", demanant als combatents del moviment independentista algerià i a l'exèrcit francès, enfrontats en una llarga guerra, el respecte i la protecció sense condicions per a la població civil. Per a ell, en aquella guerra, la seva lleialtat i el seu amor per França no impedia el reconeixement total de la injustícia que vivia el poble algerià, secularment depauperat i humiliat.

Últims anys i mort

Al marge dels corrents filosòfics més canònics, Camus va elaborar una personal i profunda reflexió sobre la

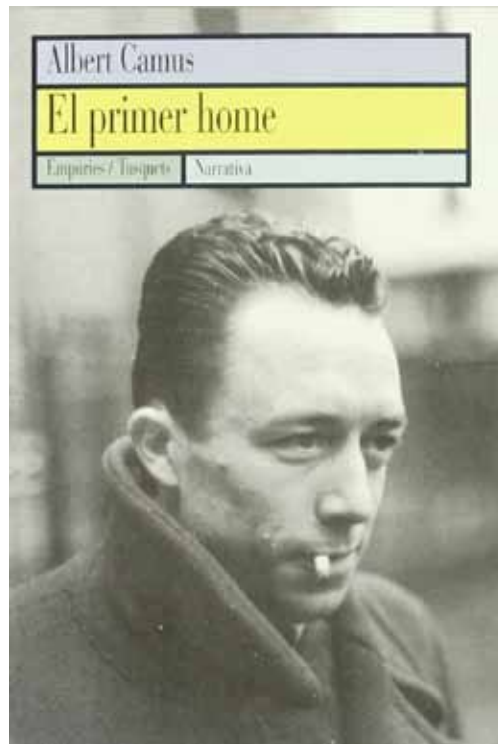

condició humana. Va rebutjar la fórmula d'un acte de fe en Déu, en la història o en la raó, per la qual cosa es va oposar simultàniament al cristianisme, al marxisme i a l'existencialisme. Camus no va deixar de lluitar contra totes les ideologies i les abstraccions que allunyen l'home de l'autèntica humanitat, en una teoria que va definir com la filosofia de l'absurd.

El 1956 l'autor francès va publicar la seva tercera novel·la, *La caiguda*, i el 1957 la col·lecció de contes *L'exili i el regne*. Aquest mateix any va obtenir el Premi Nobel de Literatura, als quaranta-quatre anys, "per la seva important producció literària, que amb sinceritat il·lumina els problemes de la consciència humana de la nostra època". Camus va morir el 4 de gener de 1960 en un accident de cotxe prop de Le Petit-Villeblevin. L'automòbil, un Facel Vega Facellia FV3B, el conduïa el seu amic Michel Gallimard, nebot de l'editor Gaston Gllimard, que també va morir al cap de sis dies. Entre els papers que se li van trobar, hi havia un manuscrit inconclús, *El primer home*, de fort contingut autobiogràfic, que va ser publicat pòstumament. Camus va ser enterrat a Lourmarin, un petit poble del sud de França.

Pensament filosòfic

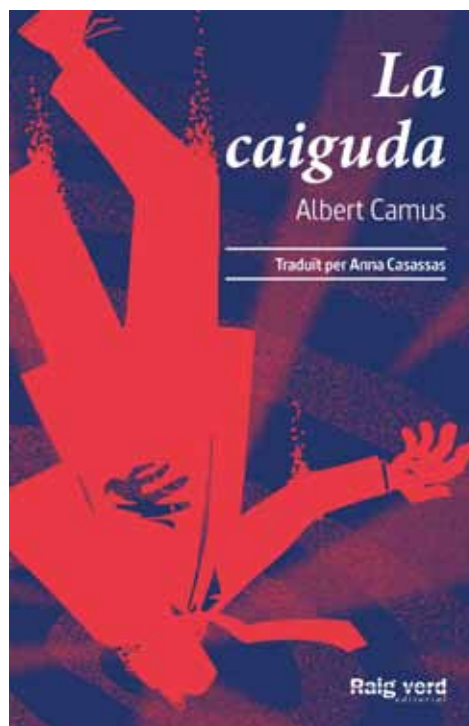
A través dels seus escrits, Camus explora la condició humana d'aïllament dins d'un univers que sembla aliè, l'estranyament de l'ésser humà cap a ell mateix, el problema del mal i la fatalitat de

la mort. En general es considera que el seu pensament representa la desil·lusió dels intel·lectuals a l'època de la postguerra. Tot i això, encara que entenia el nihilisme de molts dels seus contemporanis, defensava valors com la llibertat i la justícia. En els seus últims treballs, va esbossar un humanisme liberal que rebutjava els aspectes dogmàtics del cristianisme i el marxisme. L'home, segons Camus, sempre es troba en una "condició absurda", en "situacions absurdes".

Aquesta idea de l'absurd pressuposa que l'ésser humà cerca inútilment un significat del món, de la vida humana i de la història, un sentit que sustenti els seus ideals i valors. Segons Camus, els líders religiosos i els creadors de sistemes i visions del món metafísics han intentat saciar aquesta necessitat, però les seves interpretacions no se sostenen davant de la crítica. El món es revela, per a un ésser humà sensible, sense cap propòsit o significat determinat. El món no és racional. D'aquí sorgeix el "sentiment de l'absurd".

Camus tracta sovint el problema del suïcidi. És seva la famosa frase: "Només hi ha un problema filosòfic veritablement seriós: el problema del suïcidi. Jutjar si la vida val o no la pena de ser viscuda és respondre la pregunta fonamental de la filosofia". Aquesta acció, però, no és la solució que ell defensa, ja que en la seva opinió el suïcidi és rendir-se davant de l'absurd. La dignitat

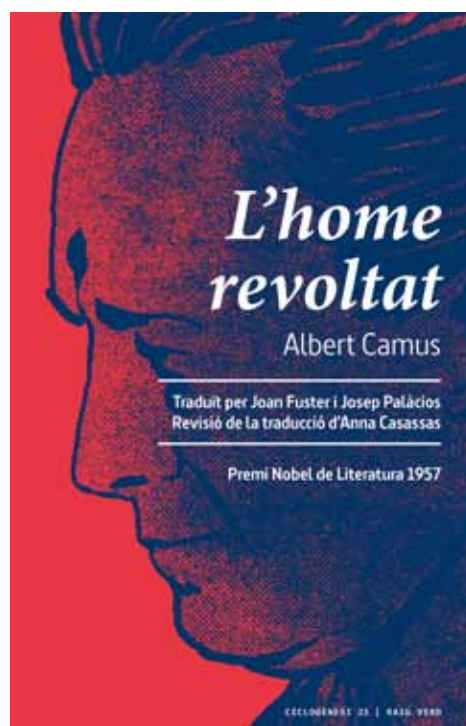
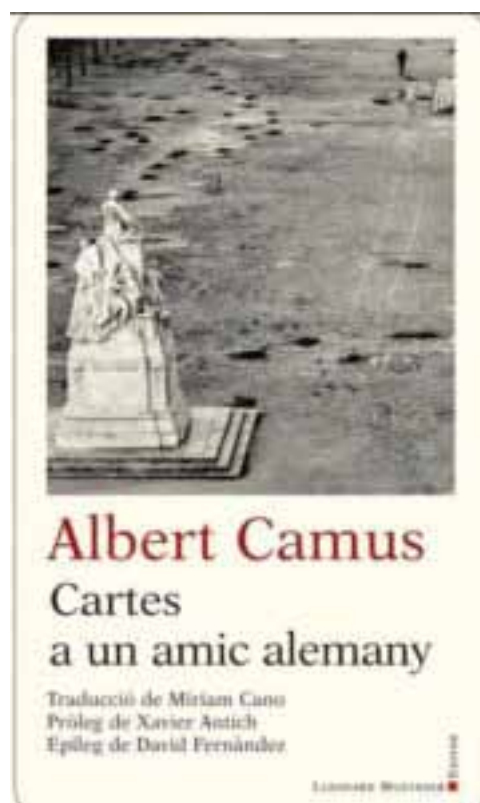

humana es rebel·la quan es viu en la consciència de l'absurd, i així i l'home es rebel·la contra ell a través d'un compromís amb els seus propis ideals.

Camus mostrava en els seus escrits una forta preocupació per la llibertat humana, la justícia social, la pau i l'eliminació de la violència. L'ésser humà es pot rebel·lar contra l'explotació, l'opressió, la injustícia i la violència, i pel mateix fet de la seva rebel·lia afirma els valors en nom dels quals es torna rebel. Una filosofia de la revolta, per tant, té una base moral, i si aquesta base és negada, ja sigui explícitament o en nom de certa abstracció com el moviment de la història, el que comença com a rebel·lia i expressió de la llibertat, es torna a tirania. Per a Camus, igual que la rebel·lia, tota acció política ha de tenir la realitat (a l'època, la dinàmica era inversa: portar una base moral sòlida.

Una polèmica famosa

Un aspecte que sovint es comenta sobre la trajectòria de Camus és la forta polèmica que l'autor va sostenir amb el filòsof existencialista Jean-Paul Sartre, sobretot a partir de la publicació de *L'home rebel*. Sartre s'havia acostat al comunisme i, encara que mai va ser-ne militant, estava compromès amb un projecte que combinava l'existencialisme i el marxisme. Camus, tot i que renegava del nom d'existencialista, estava convençut que l'existencialisme i el marxisme eren incompatibles i que el marxisme constituïa una secularització del pensament

cristià, en què se substituïa la figura de Déu per la idea del moviment de la història. Això portava, doncs, a la mort de la llibertat, encarnada en els horrors de l'estalinisme. Per altra banda, deia que la democràcia burgesa reemplaçava la mateixa figura de Déu pel principi, una mica ambigu, de la raó. En nom de la llibertat, la societat burgesa justificava l'explotació i la injustícia social.

A partir d'aquesta diferència de visió, Camus i Sartre van sostenir una cèlebre polèmica a la revista *Les Temps Modernes* a principis dels anys cinquanta. Els lectors de la publicació, especialment Sartre, que a més dirigia la revista, van considerar Camus un idealista "il·lús i romàntic", que es complaïa a transposar a termes morals i individuals qualsevol anàlisi de la realitat (a l'època, la dinàmica era inversa: portar a termes col·lectius ideològics els dilemes personals). Camus, per la seva banda, va retreure a Sartre, entre d'altres coses, l'ambigüitat de la seva posició durant la guerra i la seva defensa de l'estalinisme. El lector interessat a aprofundir en els termes d'aquesta polèmica pot recórrer al recent llibre d'Antoni Gelonch *Camus vs. Sartre* (Viena Edicions, 2022).

Segons Enric Sòria, autor del pròleg a la nova edició de *L'estrany* (Proa, 2022), la posició intel·lectual de Camus va ser sempre difícil: "En cert sentit era un *outsider*, i ho va ser tota la vida. Membre objector de la comunitat francesa d'Algèria, transterrat nostàlgic a París, resistent contra l'ocupació,

exmilitant del Partit Comunista adversari del comunisme, enemic de tots els totalitarismes, dissident dels corrents de moda entre els seus pares, no se li estalviaven les polèmiques, les desqualificacions i els insults. A Algèria, havia denunciat de jove i va continuar denunciant després l'opressió del sistema colonial i la injustícia en el tractament de la població àrab, però execrava el terrorisme indiscriminat dels nacionalistes algerians, que provocava piles de víctimes aleatòries a la ciutat d'Alger. La seua actitud, crítica amb els uns i amb els altres, no podia trobar interlocutors en el conflicte i va ser rebutjada per tots" (p. 10-11).

Traduccions catalanes de Camus

Des de fa anys, disposem de la traducció catalana de gran part de les obres d'Albert Camus. Pel que fa a les novel·les, Joan Fuster va ser l'encarregat de traduir-ne dues de les més emblemàtiques: *L'estrany* (Proa, 1967; revisada, 2022 amb pròleg d'Enric Sòria) i *La Pesta* (Editorial Vergara, 1962; Edicions 62, labutxaca, 2009). Pel que fa a *La caiguda* (Editorial Vergara, 1964, traducció de Bonaventura Vallespinosa) el lector actualment la pot trobar traduïda per Anna Casassas (Raig Verd, 2022). Al mateix segell que aquesta última, s'ha publicat recentment l'assaig *L'home revoltat* (Laia, 1986; Raig Verd, 2021) en traducció de Joan Fuster i Josep Palàcios, revisada per Anna Casassas, un text en què Camus analitza com i per què al llarg de la història l'home s'ha aixecat contra el poder. També tenim en català la darrera novel·la de Camus, inacabada, titulada *El primer home* (Empúries, 1994, amb traducció de Ramon Lladó).

Altres obres de Camus en català, tot i que les que no s'han reeditat poden ser difícils de trobar, són l'assaig *El mite de Sísif* (Editorial Vergara, 1965, amb traducció de Joan Fuster i Josep Palàcios; reeditat a labutxaca, 2008), el llibre de relats *L'exili i el regne*

(Editorial Vergara, 1967, amb els mateixos traductors), *La nit de la veritat* (La Llar del Llibre, 1986, amb traducció de Joan Vals i Royo), *Noces. L'estiu* (Edicions 62, 1990, MOLU, amb traducció de Lluís Calderer), *Cartes a un amic alemany* (Leonard Montaner, 2019, amb traducció de Míriam Cano, pròleg de Xavier Antich i epíleg de David Fernández), i les obres de teatre *Calígula* (Edicions 62, 1982, amb traducció de Montserrat Ingla; també a Proa-TNC, 2004, amb traducció d'Esteve Miralles) i *El malentès* (Teatre Lliure, 2006).

L'estrany, per començar

Per introduir-se en l'univers literari d'Albert Camus —deixant

de banda la seva producció més estrictament filosòfica, assagística o el teatre— és evident que la millor porta d'entrada són les seves tres novel·les més conegudes: *L'estrany* (1942), *La pesta* (1947) i *La caiguda* (1956), totes tres actualment disponibles a les llibreries en les edicions actuals que hem ressenyat més amunt.

L'estrany, sens dubte l'obra més coneguda i llegida de Camus, ens presenta la història de Meursault, un francès algerià instal·lat en una anodina rutina que es perpetua al llarg de la setmana i que veurà la seva vida alterada de forma tràgicament absurda. Segons Joan Fuster, la novel·la, "de tècnica rutinària i de redacció grisa", va desconcertar el seus primers lectors. L'assagista valencià ho explica amb aquestes paraules: "Es tractava d'un bon relat, no hi havia dubte. Amb el tema d'un *fait divers* vulgar i sense sorpreses, Camus hi involucrava la requisitòria social, l'apunt psicològic, el judici de moralista, i si en això no es distingia gaire de molts altres narradors contemporanis, també és cert que ho feia amb una destresa innegable. Tanmateix, la intenció i la significació de *L'étranger* residien en un nivell més profund, i és aquí d'on fluïa el seu millor atractiu: l'aventura de Meursault, exposada en un escorç fred i dur, irradiava evidències torbadores,

punyents. Allò que se'n diu "la condició humana" hi tenia un reflex descarnat: el fons absurd de la vida de l'home quedava descrit en una peripècia extrema i al mateix temps versemblant" (pròleg a la primera edició, ed. 2022, p. 23-24).

La novel·la, doncs, és la concreció en una història particular de l'absurditat que segons la concepció de Camus és l'univers de l'home. Meursault personifica, segons Fuster, la "vida maquinal" que és la vida de l'home contemporani: "La successió de rutines, la inèrcia de gestos buits i repetits que és la vida de tothom [...] La "vida" no té "sentit" per a ell: n'és estranger o estrany —"l'étranger". I també és estrany o estranger a la "vida" dels altres, a la "vida" que sí que té un "sentit": el món convencional de la virtut i de les lleis, dels principis intangibles i dels sentiments nobles. Quan, acusat d'assassinat, Meursault compareix davant la Justícia, la seva "indiferència" escandalitza el fariseisme dels curials, dels espectadors del procés" (p. 26). La novel·la va ser adaptada l'any 1967 per Luchino Visconti, amb Marcello Mastroianni de protagonista.

L'actualitat de *La pesta*

A *La pesta*, una novel·la força més llarga que *L'estrany*, i considerada com aquesta una altra obra cabdal de l'existencialisme, Camus tracta de manera simbòlica una epidèmia a la ciutat algeriana d'Orà. La novel·la desenvolupa una trama en què els personatges es preocupen més per trobar la dignitat i la fraternitat humana que per acabar amb la mateixa epidèmia. L'obra explora la pregunta de si pot o no existir un sant ateu. L'home absurd viu sense Déu, però això no vol dir que no es pugui lliurar al bé dels altres homes a través de l'autosacrifici.

La pesta pot ser llegida —s'ha fet sovint— com una alegoria de la invasió de França per part dels nazis, i en tot cas, el lector hi advertirà molts elements que fan que l'epidèmia s'identifiqui amb el naixement i l'expansió de qualsevol totalitarisme. Per al lector actual, a més, amb una pandèmia i un confinament encara ben recents, el llibre de Camus presenta una remarcable actualitat pel que fa al seu sentit més literal, ja que moltes de les situacions que descriu —els dubtes de les autoritats, la incredulitat, en primera instància, de la societat i la seva ferma reacció després, així com la pèrdua de la llibertat personal— es llegeixen des d'una estranya familiaritat amb tot

el que s'ha viscut aquests darrers anys. Des del punt de vista narratiu, la crítica ha destacat l'ús d'un estil i un to semblants als que Franz Kafka va utilitzar per a l'escriptura d'*El procés*. L'any 1992, aquesta novel·la de Camus va ser adaptada al cinema en una coproducció argentina, francesa i britànica, escrita i dirigida per Luis Puenzo i protagonitzada per William Hurt, Sandrine Bonnaire, Robert Duvall i Raúl Juliá.

La caiguda, la més filosòfica

Finalment, a *La caiguda*, Albert Camus presenta la història de Jean-Baptiste Clamence, un reputat advocat parisenc que sempre només ha pensat en ell mateix: "Ho he de reconèixer humilment, benvolgut compatriota, sempre he estat ple de vanitat. Jo, jo, jo ha estat la cançó de la meua vida, i se sentia cada cop que obria la boca. [...] Quan m'ocupava dels altres era pura condescendència, amb una llibertat total, i tot el mèrit era meu: pujava un grau més en l'amor que sentia per mi mateix" (p. 39-40). Un fet, però, capgirarà aquesta vida: un vespre, tornant a casa, passa per un pont des d'on presència com una noia es llança a l'aigua i ell no fa res per ajudar-la. Des d'aquest moment, la sensació de culpa augmenta fins a convertir-se en una obsessió. L'incident l'aboca a plantejar-se tota la seva existència, que ara jutja com a inútil i pretensiosa: "Juguem a ser immortals i, al cap d'unes quantes setmanes, no sabem ni si podrem arribar a l'endemà" (p. 85). La novel·la serà el relat en primera persona de la confessió que el protagonista fa a un accidental company que troba en un bar d'Amsterdam.

En aquest novel·la el lector trobarà una reflexió molt més explícita que a *L'estrany* i a *La pesta* sobre el sentit de l'existència humana, sobre l'absurditat del món i sobre les diverses cares que pot presentar el mal i el sentiment de culpa. És una obra, doncs, plena de consideracions filosòfiques sobre la vida i la mort en la línia del pensament que Albert Camus va anar desenvolupant en tots els seus llibres. ■